

Sven Lindqvist

vyhledáte všechny ty netvory

kultovní kniha
o černém svědomí
Západu

Host

Překlad této knihy byl podpořen Švédskou kulturní radou
The cost of this translation was defrayed by a subsidy
from the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged

Original title: Utrota varenda jävel
© Sven Lindqvist, 1992

Published by arrangement with
Agence littéraire Astier-Pécher
All rights reserved

Interior images rights by Lina Ljöfström Baker / Swedish
National Library (pg. 63, 67, 77, 79, 81, 87, 89), by Welcome
collection (pg. 171) and from open sources (pg. 85)

Translation © Petra Hesová, 2022

Czech edition © Host – vydavatelství, s. r. o., 2022, 2023
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1501-1 (PDF)

ISBN 978-80-275-1502-8 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1503-5 (MobiPocket)

Věnováno

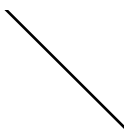
Olofu Lagercrantzovi

za jeho cestu do *Srdce temnoty*

&

Etiennu Glaserovi

za roli Adolfa ve hře *Hitlerovo dětství*

Vlastně bychom měli všechny Židy a negry vyhladit.
My zvítězíme. Ostatní rasy vymizí a vymřou.

Bílé árijské hnutí odporu, Švédsko 1991

Můžete nás vyhladit,
ale děti hvězd se psy nestanou.

Náčelník Somabulano, Rhodesie 1896

Obsah

část první 11

Do In Salahu 13

Výspa pokroku 25

Do ksar Marabtine 47

část druhá 55

Bohové zbrání 57

Do Tamu 94

Přátelé 101

část třetí 119

Do Arlitu 121

Cuvierův objev 131

Do Agadezu 143

část čtvrtá 161

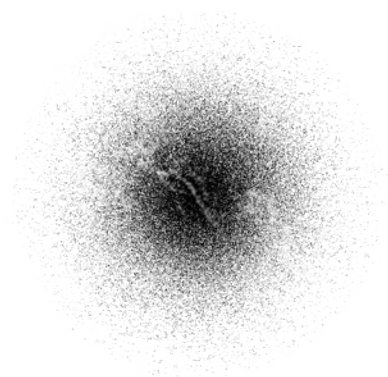
Zrod rasismu 163

Lebensraum, Todesraum 186

Do Zinderu 209

Poznámky 227

část první

Do In Salahu

1

Své už víte. Stejně jako já. Nescházejí nám znalosti. To, co nám chybí, je odvaha uvědomit si, co vlastně víme, a vyvodit z toho důsledky.

2

Tademait, „poušť pouští“, je nejmrtvější území celé Sahary. Nikde ani nepatrná známka vegetace. Veškerý život tu vyhasl. Země je potažená pouze lesklým černým povlakem, který pod tíhou vedra vzlíná ze zdejších kamenů.

Noční autobus, jediný spoj mezi El Goléou a In Salahem, vás s trochou štěstí doveze na místo za sedm hodin. Místo k sezení si člověk musí vydobýt v konkurenci několika desítek vojáků v těžkých botách, kteří se učili řadit ve výcviku pro boj zblízka v alžírském Sidi-bel-Abbès. Člověk svírající pod paží podstatu evropského myšlení vměstnanou do obstarožního harddisku se tudíž ocitá v jasné nevýhodě.

U odbočky na Timimoun se otvorem ve zdi podává teplá bramboračka s chlebem. Poté rozbitá asfaltová silnice končí a autobus pokračuje dál pouští, kudy cesty nevedou.

Je to hotové rodeo. Autobus se chová jako mladý nevyválaný hřebec. Skla v oknech drnčí, pružiny skřípají, vozidlo se houpe sem tam, hází sebou, nadskakuje a náraz za nárazem pohlcují jak pevný disk u mě na klíně, tak zcela nepevné disky v podobě mých obratlů naskládaných

na sebe jako kymácející se věž z kostek. Když už to dál není k vydržení, zavěším se na stropní madlo nebo se skrčím do dřepu.

Přesně tohoto jsem se bál. A přesně po tom jsem toužil.

Noc zalitá měsíčním světlem je úžasná. Kolem nás celé hodiny ubíhá bílá poušť: kamení a písek, kamení a štěrk, štěrk a písek – a všechno bělostné jako sníh. Hodiny a hodiny. Neděje se nic, až pak náhle ve tmě zaplane oheň coby signál jednomu z pasažérů, a tak autobus zastaví a cestující vystoupí a vykročí rovnou do pouště.

Zvuk jeho kroků pohltí písek. Muž zmizí. V bílé tmě zmizíme i my.

3

Podstata evropského myšlení? Ano, existuje věta – jednoduchá a krátká, má pouhá tři čtyři slova –, která shrnuje celou historii našeho kontinentu, našeho lidství i biosféry od holocénu k holokaustu.

Nevypovídá nic o Evropě jakožto kolébce humanismu, demokracie a blahobytu. Neříká nic o tom, na co jsme oprávněně hrdí. Předkládá jen pravdu, na kterou bychom nejraději zapomněli.

Roky jsem tu větu zkoumal. Shromáždil jsem tolik materiálu, že ho nikdy nebudu schopen projít. Nejraději bych se ztratil někde tady v poušti, kam se za mnou nikdo nedostane, kde bych měl k dispozici moře času. Zmizel bych a vrátil bych se teprve v okamžiku, kdy mi dojde, co už stejně dávno vím.

* Holocén, nejmladší geologické období, které začalo na konci poslední doby ledové.

Vystupuji v In Salahu.

Měsíc už nesvítí. Autobus se vytratí a s ním i jeho světla. Obklopí mě hustá tma.

Právě u In Salahu kdysi přepadli a oloupili skotského cestovatele a objevitele Alexandra Gordona Lainga. Dostal pět ran šavlí do temene a tři do levého spánku. Seknutí do levé lící kosti mu zlomilo čelist a rozpúlilo ucho. Vážné zranění krku odnesl poškozenou průdušnicí, kulka do boku se mu otřela o páteř. Tři sečné rány na pravé paži, tři zlomené prsty, zlomené zápěstí atd., atd.¹

V dále se zableskne oheň. Vykročím a vleču svůj těžký počítač, a ještě těžší kufr směrem ke světlu.

Přes cestu se táhnou jazyky větrem navátého červeného písku, který díky své sypkosti vytváří ve svahu závěje. Ujdu deset kroků, odpočinu si a pak přidám dalších deset. Světlo se nezdá o nic blíž než předtím.

K Laingovu přepadení došlo v lednu 1825. Strach je však věčný. Thomas Hobbes se ve své řeči z roku 1600 obává samoty, tmy a smrti úplně stejně jako já. „Někteří lidé jsou tak kruté povahy,“ řekl svému příteli Aubreyemu, „že mají větší požitek z usmrcení lidské bytosti než ty ze zabití ptáka.“²

Oheň se zdá stále stejně daleko. Nemám počítač i kufr nechat tady, aby se mi šlo snáze? Ne. Sednu si tu do prachu a počkám na rozbřesk.

Tam, kousek nad zemí, ke mně náhle s větrem zavane vůně hořícího dřeva.

Vnímáme vůně v poušti intenzivněji, protože jsou tak vzácné? Nebo je pouštní dříví hutnější, takže při hoření voní silněji? Jisté je, že oheň, který se mým očím jeví tak vzdálený, vnímá můj nos podstatně blíže.

Vstávám a plahočím se dál.

K ohni, kolem něhož sedí v podřepu několik mužů, dorážím s pocitem velkého vítězství.

Zdravím. Vyptávám se. A zjišťuji, že jsem se vydal úplně špatným směrem. Budete to muset otočit, prohlašuji.

Vydávám se po vlastních stopách zpátky k zastávce autobusu, kde jsem vystoupil.

A hustou tmou mířím dál na jih.

5

„Strach trvá neustále,“ říká Joseph Conrad. „Člověk v sobě třeba vyhledá lásku i nenávisť, i víru, ba i pochybnost, ale dokud lpí na životě, strach nevyhledá.“³

Thomas Hobbes by s ním souhlasil. V tomto si přes pro-past staletí podávají ruce.

Proč tolik cestuji, když mě z toho jímá taková hrůza? Proč cestoval Artur Lundkvist,* který se bál stejně jako já?

Možná ve strachu hledáme umocnění vjemu, že jsme na-živu, silnější formu existence? Bojím se, tedy jsem. A čím větší mám strach, tím více existuji?

6

V In Salahu mají jeden jediný hotel. Velký drahý státní hotel Tidikelt, a když k němu konečně najdu cestu, zjišťuji, že jedině, co nabízí, je mrňavý promrzlý kamrlík, kde už věky nefunguje topení.

* Švédský spisovatel a překladatel, člen Švédské akademie, který se ve svých dílech inspiroval četnými cestami mimo jiné do Afriky a Asie. (Pozn překl.)

Všechno je tam takové, jaké to na Sahaře bývá: dezinfekce pronikavě čpí, nepromazané dveřní panty hlasitě skřípou a závěs v okně drží na čestné slovo. Důvěrně poznávám rozviklaný stůl, který má jednu nohu kratší a desku pokrytou vrstvičkou písku. Ten nacházím i na polštářích a na umyvadle. Poznávám vodovodní kohoutek, který musíte roztočit naplno, abyste z něj dostali alespoň pár kapek, načež to stejně po půlce skleničky s unaveným povzdechem vzdá. Poznávám postel s tak vojensky přesně napjatou pokrývkou, že se pod ni nevejdete s chodidly obrácenými nahoru, přičemž je do poloviny pevně zastrčená pod matraci, tudíž se můžete přikrýt tak akorát po pupek – to všechno proto, aby si cíchy do poslední chvíle uchovaly svou panenskou neposkvrněnost.

No dobrá, možná že cestovat se musí. Ale proč zrovna sem?

7

Těžké rány palicí. Údery dopadají na hrtan. Ozve se prasťot, jako když puká vaječná skořápka, a bublající chropění, jak se zoufale snaží nadechnout.

Dopoledne se konečně budím, dosud oblečený v cestovním. Postel je červená od písku, který jsem do ní zanesl z autobusu. Každá další rána rozdrťí jeden hrtan. Poslední na řadě je ten můj.

8

Hotel stojí obklopený přelévajícími se dunami, osamocený u liduprázdné silnice na pusté planině. Brodím se hlubokým pískem. Sluneční kladivo nemilosrdně dopadá na zem. Světlo oslepuje stejnou silou jako temnota a vzduch se mi rozprskává o tváře jako ledový škraloup.

Dojít odsud na poštu trvá půl hodiny a odtamtud je zase podobně daleko k bance a na tržiště. Staré město se choulí do sebe, mimo dosah slunečních paprsků i písečných bouří, ale nová zástavba je řídká a rozprostřená do šíře, čímž moderní územní plánování úspěšně posiluje dojem pusto-ty saharské krajiny.

Červenohnědá hliněná průčelí domů v centru města oží- vají bílými sloupy, portály i hradbami s cimbuřím. Sloh se nazývá *súdánský*, černý, podle *bilád as-súdán*, což zname- ná „země černochů“. Ve skutečnosti se jedná o umělý styl, který vymysleli Francouzi před Světovou výstavou v Paříži roku 1900 a pak ho přenesli sem na Saharu. Moderní čtvrt' je z mezinárodně rozšířeného šedého betonu.

Vítr vane od východu. Cestou zpět do hotelu mě štípe do tváří. Zdejší osazenstvo představují z větší části dálko- ví řidiči kamionů a cizinci, nejčastěji Němci. Všichni jsou zrovna na cestě „nahoru“ nebo „dolů“, jako někde na scho- dišti. Každý se každého vyptává na cestu, na benzin a vy- bavení a všichni jsou posedlí myšlenkou dostat se odsud co nejrychleji pryč.

Věším si na zeď mapu, abych mohl posoudit vzdálenos- ti. Do Reggane, nejbližší oázy směrem na západ, bych mu- sel jet pouští dvě stě devadesát kilometrů. Nejbližší oáza severním směrem je čtyři sta kilometrů vzdálená El Goléa, odkud jsem zrovna přijel. K východu je to vzdušnou čarou pět set kilometrů do Bordj Omar Driss a šest set šedesát kilometrů v poušti na jih odsud se nachází oáza Tamanra- sset. Tisíc kilometrů vzdušnou čarou nás dělí od nejbližší- ho moře – Středozemního – a tisíc tři sta od nejbližší řeky, což je Niger. K moři na západě se pevnina táhne patnáct set kilometrů a na východě je to k němu tak daleko, že na tom vůbec nesejde.

Kdykoli vidím, jaké vzdálenosti mě tu obklopují, a uvědomím si, že se nacházím právě tady, v nulovém bodě pouště, projede mi tělem záchvěv radosti. To proto tu zůstávám.

9

Kéž ten počítač dokážu zprovoznit! Otázka je, jestli v pořádku přečkal nárazy po cestě a prach. Diskety nejsou větší než pohlednice. Mám jich s sebou skoro stovku, všechny neprodyšně zabalené. Je jich celá knihovna, která dohromady neváží více než jedna jediná knížka.

Můžu tak kdykoli vstoupit do jakéhokoli bodu v historii vyhlazování, od úsvitu paleontologie, kdy se Thomasi Jeffersonovi zdálo tak nepochopitelné, že by z přírody mohl vymizet jediný druh, až k dnešnímu poznání, že 99,99 procenta všech biologických druhů už vymřelo, většina v několika velkých vlnách, kdy se z planety téměř ztratil život.⁴

Disketa váží pět gramů. Vkládám ji do mechaniky a pouštím počítač. Displej zaplane a v potmělé místnosti na mě svítí věta, kterou zkoumám už takovou dobu.

Slovo Evropa je semitského původu a znamená temnota.⁵ Věta, která se rozsvítila na obrazovce, je vpravdě evropská. Tato myšlenka visela ve vzduchu dlouho před tím, než ji na přelomu let 1898 a 1899 formuloval polský spisovatel, který často přemýšlel ve francouzském jazyce, ale psal anglicky: Joseph Conrad.

Hlavní postava novely *Srdce temnoty*, pan Kurtz, končí svou zprávu o civilizačním úsilí bílého muže mezi africkými divochy rukou psaným dodatkem, který shrnuje skutečný obsah skrytý za vzletnou rétorikou.

Právě tato věta mi teď na monitoru září v ústrety:

„Exterminate all the brutes.“ Vyhlaďte všechny ty netvory.

Latinské sloveso *exterminare* znamená zahnat za hranici – *terminus*, uvrhnout do vyhnanství, vypudit. Odtud tedy anglické *exterminate*, které má význam dohnat k smrti, vypudit ze života.

Švédština k tomu nemá přímý ekvivalent. Používáme výraz *utrota*, ačkoli se jedná o zcela rozdílné slovo, které se do angličtiny překládá jako *extirpate*, z latinského *stirps*, čili kořen, kmen, rod.

Jak v angličtině, tak ve švédštině je už ze slovesa patrné, že předmětem děje je zřídka jednotlivec, naopak děj obvykle zahrnuje celou skupinu, jako například pýr, krysy nebo lidskou rasu.

Pokračování věty „all the brutes“ zní ve starším švédském překladu *alla odjuren*, tedy „všechny netvory“. Anglické slovo *brute* má jistě i význam netvor. V první řadě však znamená zvíře, s důrazem na jeho zvířeckost. A právě za zvířata byli Afričané označováni už od prvních kontaktů s Evropany, kteří je popisovali jako „rude and beastlie“ (sprosté bestie), „like to brute beasts“ (podobající se divé zvěři) a „more brutish than the beasts they hunt“ (bestiálnější než šelmy, které sami loví).⁶

Nový švédský překlad se zaměřuje na to, že slovo *brute* se používá i ve významu banda nebo sebranka. To je ovšem eufemistické označení. Rád bych zachoval brutální účinek původní věty, a proto používám překlad *utrota varenda jävel*.“

Před několika lety se mi zdálo, že jsem zdroj Conradova „exterminate all the brutes“ objevil u velkého filozofa liberalismu Herberta Spencera.

Ve svém díle *Social Statics* (Sociální statika) z roku 1850 píše, že imperialismus prokázal civilizaci službu, jelikož sprovodil ze světa podřadné rasy. „Síly naplňující velký plán dokonalého štěstí se neohlížejí na utrpení podřadného významu, nýbrž vyhlazují (*exterminate*) ty části lidského rodu, jež jim stojí v cestě. [...] Ať už se jedná o bytost lidskou, nebo zvířecí (*brute*) – překážku je nutno odstranit.“⁷

Nacházíme zde jak Kurtzovu civilizační rétoriku, tak obě klíčová slova, tedy *exterminate* a *brute*, a mimoto je lidská bytost výslovně postavena do stejné pozice jako zvíře, coby adept vyhubení.

Případalo mi, že jsem učinil elegantní vědecký objev, který zasluhuje, aby se jednoho dne objevil v literární historii v podobě poznámky pod čarou. Kurtzova věta se takto „vysvětlila“ Spencerovými anihilačními představami, které bylo podle mého názoru možné vyložit jako výstřelky osobnosti, snad odůvodnitelné faktem, že mu v dětském věku zemřeli všichni sourozenci. Byl to uklidňující závěr.

12

Kdybych tady skončil, s přesvědčením, že už vím dost, ocitl bych se na scestí. Já však pokračoval dál.

* Název českého vydání této knihy vychází z překladu Jana Zábrany z roku 1981. V překladu Jiřího Munzara z roku 1980 se objevuje řešení „Vyhlaďte všechna ta hovada!“ (Pozn. překl.)

** Slovo *jävel* má ve švédštině výrazně silnější konotace než sebranka i netvor a používá se také jako nadávka. (Pozn. překl.)

Záhy se ukázalo, že Spencer se svým názorem zdaleka nebyl sám. Jednalo se o běžnou úvahu, která se v průběhu druhé poloviny devatenáctého století objevovala stále častěji, takže německý filozof Eduard von Hartmann mohl ve druhém svazku svého díla *Philosophie des Unbewussten* (Filozofie nevědomí), které Conrad četl v anglickém překladu z roku 1884, napsat:

Chceme-li psu uříznout ocas, neprokážeme mu pražádnou službu tím, že mu jej odřežeme kousek po kousku. Stejně málo humánní je, když divochům na hraně vyhubení umělými prostředky prodlužujeme jejich smrtelný zápas [...]. Skutečný filantrop nemůže jinak než si přát, aby se vymírání divochů urychlilo, a usilovat o naplnění tohoto cíle.⁸

Ve své době se tato Hartmannova formulace dala považovat za klišé. Nebyl nelida. Ani on, ani Spencer. Evropa, v níž žili, však nelidská byla.

Věta „vyhladte všechny ty netvory“ nemá k srdci humanismu o nic dále než Buchenwald ke Goetheho domu ve Výmaru. Toto poznání jsme téměř zcela vytěsnili – dokonce i Němci, kteří sami sobě musejí nasazovat psí hlavu za to, že přišli s myšlenkou genocidy. Ta je však ve skutečnosti společným dědictvím celé Evropy.

13

Ze strany německých cestovatelů ke mně tu a tam doléhá ozvěna boje o stále přítomnou minulost, který v Německu právě probíhá. Tento *Historikerstreit*, jak ho nazývají,

se týká otázky, zda je nacistické vyhlazování Židů *einzigartig*, tedy jediné svého druhu, či nikoli.

Německý historik Ernst Nolte v jedné své práci označil „ono takzvané vyhlazování Židů, jehož se dopustila Třetí říše“ za „reakci či pokřivenou kopii, nikoli původní čin“. Za ten Nolte považoval likvidaci kulaků v Sovětském svazu ve dvacátých letech dvacátého století a stalinské čistky o deset let později. Právě ty si podle něj vzal Hitler za vzor.

Na to reagoval Jürgen Habermas a spor byl na světě.

Myšlenku, že likvidace kulaků mohla způsobit vyhlazování Židů, jsme víceméně opustili a mnozí tvrdí, že všechny historické události jsou v tom smyslu *einzigartig*, jedinečné, žádná nápodoba. Přesto je lze srovnávat. V této souvislosti se ukazují jak podobnosti, tak odlišnosti mezi vyhlazováním Židů a jinými masovými vraždami. Je jich celá řada, od arménské genocidy, jíž se dopustili Turci počátkem dvacátého století, až po nelidské činy Pol Potovy. O těch všech se, byť často letmo, mluví.

Nikdo se však nezmiňuje o německých masakrech na národu Hererů v Německé jihozápadní Africe, k nimž došlo v době Hitlerova dětství. Nemluví se o obdobných genocidách, které páchali Francouzi, Britové nebo Američané. Nepoukazuje se na to, že v období Hitlerova dětství převládalo v evropském pohledu na lidskou bytost přesvědčení, že „podřadné rasy“ jsou od přírody odsouzeny k zániku a pravé milosrdenství ras nadřazených spočívá v tom, že jim k němu pomůžou.

Zdá se, že všichni němečtí historici, kteří se této debaty účastní, se obracejí jedním a týmž směrem. Nikdo z nich se nedívá na západ. Na rozdíl od Hitlera. Za jeho snahou najít *lebensraum* (životní prostor) na východě stála idea vybudování kontinentální obdoby Britského impéria.

Právě Britové a jiné národy západní Evropy mu poslou-
žili za vzor, jehož se vyhlazování Židů stalo „pokřivenou
kopií“.⁹

Poznámky

- 1 Laing citován v Naylor, Kim: *Guide to West Africa*. London: M. Haag 1986, s. 193.
- 2 Aubrey, John: *Brief Lives*. Oxford: Clarendon Press 1898, s. 157.
- 3 Conrad, Joseph: „Výspa pokroku“. In: *Neklidné příběhy*, přel. Aloys Skoumal. Praha: Panorama 1981, s. 79.
- 4 Sheehan, B. W.: *Seeds of Extinction, Jeffersonian Philanthropy and the American Indian*. Chapel Hill: W. W. Norton 1973. Stanley, S. M.: *Extinction*. New York: W. H. Freeman&Co. 1987.
- 5 Lewontin, R. C.: „Fallen Angels“, *The New York Review of Books*, 14. 6. 1990.
- 6 Hodgen, Margaret T.: *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1964, s. 410.
- 7 Spencer, Herbert: *Social Statics*. London: John Chapman 1851, s. 416.
- 8 Hartman Eduard von: *Philosophy of the Unconscious*, svazek 2, s. 12. Citováno v Saveson, J. E.: „Conrad’s View of Primitive Peoples in Lord Jim and Heart of Darkness“, *Modern Fiction Studies*, roč. 16, č. 2, 1970, s. 174.
- 9 *Historikerstreit: Die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der nationalsozialistischen Judenvernichtung*. München: R. Piper 1987.
Viz také: Chalk, Frank, Jonassohn, Kurt: *The History*

and Sociology of Genocide. New Haven: Yale University Press 1990. Staub, Ervin: *The Roots of Evil: The Origins of Genocide and Other Group Violence*. Cambridge: Cambridge University Press 1989.

Žádný z těchto autorů nepostřehl pojítka mezi Hitlerovou genocidou a evropským imperialismem. Na rozdíl od Richarda L. Rubensteina, který toto zmiňuje v knize *Genocide and Civilization* (Genocida a civilizace, 1987). Jsem vděčný profesorovi Sverkeru Sörlinovi, který mě na Rubensteinovo dílo laskavě upozornil, stejně jako na bibliografii *Genocide: A Sociological Perspective in Current Sociology vol. 1* (1990) od Helen Feinové.